

Wioletta Szymczak

Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna nr 1 we Wrocławiu

Wpływ grupowej muzykoterapii z elementami rytmiki na rozwój zdolności twórczych dzieci w wieku wczesnoszkolnym – na przykładzie badań własnych

Muzykoterapia, jako metoda wykorzystująca wieloraki wpływ muzyki na ustrój psychosomatyczny człowieka stanowi niezwykle cenną metodę w pracy z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym. Zajęcia muzykoterapeutyczne spełniają pozytywną rolę, gdyż można wykorzystywać je nie tylko jako metodę leczniczą, lecz również jako oddziaływania psychohigieniczne, psychoprofilaktyczne i psychoedukacyjne.

Szkoła, która pełni wobec młodego pokolenia funkcje kształcące, przygotowujące do życia i pracy zawodowej, a także funkcje opiekuńczo – wychowawcze, powinna stwarzać dziecku możliwość obcowania ze sztuką i to na najwyższym poziomie. Zaszczepienie poczucia piękna i estetyki u dziecka niewątpliwie zaprocentuje w jego dojrzałym życiu osobistym i społecznym.

Wielomiesięczna praca z dziećmi we wrocławskiej szkole podstawowej i dokonane obserwacje dotyczące kontaktu uczniów z muzyką, zainspirowały mnie do przeprowadzenia zajęć z muzykoterapii w grupie 7 – 9latków, których celem było określenie wpływu muzykoterapii na rozwój zdolności twórczych w tej grupie osób. Program przygotowanych przeze mnie zajęć grupowej muzykoterapii z elementami rytmiki, został dostosowany do wieku oraz możliwości rozwojowych dzieci, a także realizowany był w oparciu o pory roku oraz uroczystości i święta z nimi związane. Do podstawowych aktywności, w których dzieci brały udział należały:

- Gra na instrumentach,
- Śpiewanie i słuchanie piosenek,
- Ćwiczenia słuchowe i rytmiczne,
- Zabawy muzyczno – ruchowe,
- Improwizacje instrumentalne, wokalne, ruchowe,

- Plastyczne interpretacje muzyki, tj. łączenie muzyki z elementami plastyki takimi jak: rysowanie kredkami, malowanie farbami, lepienie z plasteliny itp.,

- Elementy rytmiki E. Jaques – Dalcroze,
- Elementy treningu twórczości.

W niniejszej pracy, chciałabym zaprezentować i omówić wyniki badań własnych, które są częścią mojej pracy magisterskiej nt. wpływu muzykoterapii z elementami rytmiki na rozwój zdolności twórczych dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Metodologia badań własnych

Cel badań

Ważnym elementem wszelkich badań naukowych jest przyjęcie określonej metodologii, metod i technik oraz sprecyzowanie treści i zakresu tych pojęć.

Wszystkie niemal badania, również w muzykoterapii, niezależnie od celów, jakim mają one służyć, zawdzięczają swą skuteczność istniejącej zgodności ze stawianymi im wymaganiami metodologicznymi. Muzykoterapia, którą często wykorzystuje się w ramach takiej dziedziny jak pedagogika, nierzadko opiera się na metodologii badań pedagogicznych. Celem przeprowadzonego przeze mnie badania było określenie wpływu muzykoterapii na rozwój zdolności twórczych u dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Spodziewałam się, iż poprzez przeprowadzone badania uda mi się ujawnić związek między regularnie prowadzoną muzykoterapią grupową z elementami rytmiki, a rozwojem twórczości dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Zanim jednak zostanie podjęta analiza badawcza, chciałabym przedstawić problematykę i hipotezy badawcze.

Problemy i hipotezy badawcze

Problemy badawcze zawierają się w następujących pytaniach.

Problem główny:

1. Czy regularnie prowadzona grupowa muzykoterapia z elementami rytmiki u dzieci w wieku wczesnoszkolnym wpływa na rozwój ich zdolności twórczych?

Uszczegółowiając problem główny, odwołałam się do komponentowego modelu twórczości i założeń Rysunkowego Testu Twórczego Myślenia – Urbana i Jellena, którzy wśród zdolności twórczych wyróżniają składniki: poznawcze, osobowościowe oraz środowiskowe.

Problemy szczegółowe:

1. Czy i w jakim stopniu regularnie prowadzona grupowa muzykoterapia z elementami rytmiki u dzieci w wieku wczesnoszkolnym wpływa na rozwój ich procesów poznawczych:
 - a) na poziom myślenia dywergencyjnego,
 - b) na rozwój kompetencji ogólnych, definiowanych jako zdolność do myślenia logicznego oraz analizy i syntezy?
2. Czy i w jakim stopniu regularnie prowadzona grupowa muzykoterapia z elementami rytmiki u dzieci w wieku wczesnoszkolnym wpływa na rozwój ich twórczych predyspozycji osobowościowych:
 - a) na zaangażowanie zadaniowe,
 - b) na motywy sprzyjające twórczości,
 - c) na tolerancję wieloznaczności?

Powyższe problemy badawcze pozwalają na sformułowanie następujących hipotez badawczych.

Główna hipoteza badawcza:

1. Regularnie prowadzona grupowa muzykoterapia z elementami rytmiki wpływa na rozwój zdolności twórczych dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Szczegółowe hipotezy badawcze:

1. Regularnie prowadzona grupowa muzykoterapia z elementami rytmiki u dzieci w wieku wczesnoszkolnym wpływa na rozwój ich procesów poznawczych:
 - a) na poziom myślenia dywergencyjnego,

b) na rozwój kompetencji ogólnych, definiowanych jako zdolność rozumowania i myślenia logicznego oraz analizy i syntezy.

2. Regularnie prowadzona grupowa muzykoterapia z elementami rytmiki u dzieci w wieku wczesnoszkolnym wpływa na rozwój ich twórczych predyspozycji osobowościowych:

- a) na zaangażowanie zadaniowe,
- b) na motywy sprzyjające twórczości,
- c) na tolerancję wieloznaczności.

Metody, techniki i narzędzia badawcze

W prowadzonym badaniu, ze względu na małą liczebność uczniów w szkole, zastosowałam technikę jednej grupy, która sama dla siebie stanowi układ odniesienia. Przeprowadza się ją zwykle w ten sposób, że po przypisaniu jakiejś grupie charakteru eksperymentalnego podejmuje się w niej badania wstępne, następnie uruchamia zmienną niezależną, czyli czynnik eksperymentalny, a w końcowym etapie dokonuje się badań końcowych, które zwykle są dosłownym powtórzeniem badań wstępnych.

Po każdych przeprowadzonych grupowych zajęciach muzykoterapii zapisywałam w dzienniczku spostrzeżenia dotyczące zachowań dzieci, co pozwoliło mi na bardziej rzetelne uzupełnienie i zrozumienie wyników zasadniczego narzędzia badawczego tejże pracy, jakim był Rysunkowy Test Twórczego Myślenia K. K. Urbana i H. G. Jellena.

Rysunkowy Test Twórczego Myślenia K. K. Urbana i H. G. Jellena

Wybrany przeze mnie narzędziem badawczym do pomiaru zdolności twórczych u dzieci w wieku wczesnoszkolnym (7-9 lat), był Rysunkowy Test Twórczego Myślenia K. K. Urbana i G. H. Jellena w wersji A i B. Test ten:

- Jest uniwersalny, przeznaczony dla osób w różnym wieku i na różnym poziomie intelektualnym, dlatego też nadano mu charakter niewerbalny, decydując się na wykorzystanie zadania opartego na rysowaniu;
- Nie wymaga szczególnych uzdolnień technicznych czy artystycznych
- Jest prosty i praktyczny w użyciu
- Uwzględnia różne składniki twórczości

- Uwzględnia aspekt ilościowy oraz jakościowy rozwiązania
- Pozwala na ocenę zdolności badanego do tworzenia całości.

Rysunkowy Test Twórczego Myślenia może być stosowany zarówno dla dzieci, poczynając od okresu przedszkolnego, jak i dla dorosłych o różnym poziomie wykształcenia. Zadaniem badanego jest dokończenie rysunku, którego prosty początek stanowi kwadratowa rama i sześć elementów graficznych – pięć z nich znajduje się wewnątrz tej ramy, a jeden poza nią. Podane elementy są bardzo różnorodne i rozmieszczone niesymetrycznie. Składają się na nie: półkole, punkt, linia łamana tworząca kąt prosty, linia falista, linia przerywana, mały kwadracik bez jednego boku, znajdujący się poza ramą. Rama pełni ważną funkcję dając badanemu możliwość przekroczenia, wyznaczonych granic rysunku zarówno w sposób bezpośrednio zasugerowany materiałem – małym kwadracikiem, jak również z własnej inicjatywy.

Rysunkowy Test Twórczego Myślenia posiada dwie wersje – A i B, które różnią się jedynie usytuowaniem elementów w stosunku do osoby badanej, gdyż w wersji B układ wyjściowy jest odwrócony o 180 stopni. Wersje A i B można traktować alternatywnie. Stosowania testu w dwóch wersjach jest dogodne, gdyż:

- pozwala na zróżnicowanie zadania stosowanego w pre- i post teście,
- w badaniach grupowych zmniejsza prawdopodobieństwo „ściągnięcia” rysunków przez siedzących blisko siebie badanych
- pozwala na indywidualną diagnozę.

Zastosowanie obu wersji daje badanemu większe szanse na wykazanie posiadanych możliwości twórczego funkcjonowania.

Do podstawowych aspektów twórczości, jakie mierzy Rysunkowy Test Twórczego Myślenia należą:

- Płynność (punktowaniu podlega ilość narysowanych elementów, a także czas rysowania)
- Oryginalność (rozumiana jako niestereotypowość rysunków, czyli mała częstość występowania w próbie normalizacyjnej oraz niekonwencjonalność sposobu wykorzystania arkusza papieru)
- Zdolność elaboracji, czyli zdolność do zamykania i uzupełniania struktur (punktowaniu podlega ilość uzupełnionych, domkniętych, czy rozbudowanych elementów)

- Zdolność do syntezy, czyli wytwarzania całości (punktowaniu podlegają powiązania między narysowanymi elementami, wysoko ocenia się także rozwiązania holistyczne)
- Nonkonformizm i gotowość do podejmowania ryzyka (na ogólnym wyniku testu w znacznym stopniu ważą punkty, które badany może uzyskać za wykraczania poza ramę i inne niekonwencjonalne rozwiązania)
- Poczucie humoru i zaangażowanie emocjonalne.

W prowadzonych przeze mnie badaniach zostały określone następujące zmienne niezależne, zmienne zależne oraz ich wskaźniki.

Zmienne:

1. Zmienna niezależna – muzykoterapia aktywna i receptywna

2. Zmienna zależna – zdolności twórcze:

a) w zakresie funkcji poznawczych (poznawcze wskaźniki twórczości)

- **Myślenie dywergencyjne**, czyli płynność, giętkość, oryginalność i elaboracja
 - *płynność - ilość narysowanych elementów (Kontynuacje) i czas rysowania (Szybkość)
 - *oryginalność - Niestereotypowość i Niekonwencjonalna Manipulacja
 - *elaboracja - ilość uzupełnionych elementów (Uzupełnienia)

Wskaźnik: wynik Rysunkowego Testu Twórczego Myślenia Urbana i Jellena (suma punktów tych aspektów rysunku, które mierzą zdolność do myślenia dywergencyjnego)

Suma punktów: Kontynuacje (Kn), Uzupełnienia (Uz), Niekonwencjonalna Manipulacja (Nm), Niestereotypowość (Ns), Szybkość (Sz)

- **Kompetencje ogólne**, czyli rozumowanie i myślenie logiczne oraz analiza i synteza
 - *rozumowanie i myślenie logiczne - Powiązania Tematyczne
 - *analiza i synteza - ilość narysowanych elementów (Kontynuacje), powiązania między narysowanymi elementami, tzw. kompozycje holistyczne

Wskaźnik: wynik Rysunkowego Testu Twórczego Myślenia Urbana i Jellena

Suma punktów: Kontynuacje (Kn), Powiązania tematyczne (Pt)

b) w zakresie predyspozycji osobowościowych (osobowościowe wskaźniki twórczości)

- **Zaangażowanie zadaniowe**, czyli zdolność koncentracji, wytrwałość, selektywność

Wskaźnik: wynik Rysunkowego Testu Twórczego Myślenia Urbana i Jellena

Suma punktów: Kontynuacje (Kn), Uzupełnienia (Uz), Szybkość (Sz)

- **Motywy sprzyjające twórczości**, czyli potrzeba nowości, ciekawość i gotowość do zabawy

Wskaźnik: wynik Rysunkowego Testu Twórczego Myślenia Urbana i Jellena

Suma punktów: Humor i Emocje (Hu), Abstrakcyjność (Ab)

- **Tolerancja wieloznaczności**, czyli otwartość na doświadczenia, gotowość do podejmowania ryzyka, nonkonformizm i gotowość do zabawy

*gotowość do podejmowania ryzyka, nonkonformizm – Wykroczenia poza ramę, Niestereotypowość, Niekonwencjonalna Manipulacja

*otwartość na doświadczenia, gotowość do zabawy – Humor i Emocje

Wskaźnik: wynik Rysunkowego Testu Twórczego Myślenia Urbana i Jellena

Suma punktów: Wykroczenie poza ramę (Wr), Niekonwencjonalna Manipulacja (Nm), Niestereotypowość (Ns), Humor i emocje (Hu).

Charakterystyka grupy badawczej

W przygotowanych przeze mnie zajęciach z muzykoterapii wzięło udział 12 dzieci w wieku 7 – 9 lat z Niepublicznej Szkoły Podstawowej Stowarzyszenia Rozwoju Osiedla Świniary we Wrocławiu. Jest to szkoła, w której pracuję jako muzykoterapeutka w ramach zajęć świetlicowych w klasach I – III od września 2007r. Dzięki tej pracy miałam możliwość poznać dzieci – ich potrzeby i trudności oraz specyfikę pracy nauczyciela w klasach wczesnoszkolnych. Grupa dzieci, z jakimi pracuję i które wzięły udział w badaniu, jest bardzo zróżnicowana, nie tylko ze względu na wiek, ale również ze względu na poziom funkcjonowania w szkole i rodzaj środowiska rodzinnego, z jakiego pochodzą. Udział w zajęciach grupowej muzykoterapii wzięło 12 dzieci: 7 dziewcząt i 5 chłopców, ze Szkoły Podstawowej STROŚ we Wrocławiu:

- 2 uczniów z klasy I (1 dziewczynka, 1 chłopiec),
- 4 uczniów z klasy II (3 dziewczynki, 1 chłopiec),
- 6 uczniów z klasy III (3 dziewczynki, 3 chłopców).

Warunki badania

Za wiedzą i zgodą Pani Dyrektor Szkoły oraz kadry pedagogicznej przeprowadziłam 15 zajęć muzykoterapii grupowej z elementami rytmiki, które odbywały trzy razy w tygodniu w terminie od 05.03.2009r. do 08.04.2009r. Przed rozpoczęciem zajęć muzykoterapii, a także po ich zakończeniu, wśród uczniów z klas I – III szkoły podstawowej przeprowadzono

Rysunkowy Test Twórczego Myślenia w wersji A i B, K.K. Urbana i H. G. Jellena. Badanie początkowe testem twórczości (wersja A) i końcowe (wersja B) było podstawą do weryfikacji hipotez badawczych.

Ze względu na specyfikę funkcjonowania szkoły i niewielką liczbę uczniów muzykoterapia była prowadzona maksymalnie w 12 osobowej grupie uczniów, a z powodu absencji uczniów przeważnie była to grupa 8 – 10 osobowa. Zajęcia odbywały się w odpowiednio wyposażonym pomieszczeniu – jednej ze szkolnych sal, gdzie znajdują się drabinki, dywan, ławki, krzesła, tablice, odtwarzacz CD z radiem, keyboard oraz dziecięce instrumenty perkusyjne. Oprócz odpowiedniego wyposażenia sala ta posiada dość dużą przestrzeń, dzięki której dzieci mogą się swobodnie poruszać, bawić i uczyć.

Systematycznie prowadzone zajęcia z muzykoterapii z elementami rytmiki, obejmowały 15 spotkań, były dostosowane do wieku i możliwości dzieci, a także skonstruowane pod kątem rozwoju zdolności twórczych uczniów. Podczas zajęć stosowana była muzykoterapia aktywna, muzykoterapia receptywna, elementy treningu twórczości, zabawy muzyczno – ruchowe oraz techniki relaksacyjne z elementami wizualizacji.

Analiza wyników badania

Uzyskane wyniki oraz ich szczegółową analizę jakościową i ilościową zaprezentowałam w mojej pracy magisterskiej, poniżej natomiast chciałabym je przedstawić w formie tabeli i krótko podsumować.

Tabela nr 1 ukazuje wybrane aspekty twórczości, będące wskaźnikami zdolności twórczych, które zostały zmierzone u dzieci w wieku wczesnoszkolnym w Niepublicznej Szkole Podstawowej STROŚ testem twórczości Urbana i Jellena w wersji A i B. Tabela ta pokazuje zmiany, jakie zaszły w poziomie tychże zdolności w zakresie poznawczych i osobowościowych wskaźników twórczości w grupie 12 badanych uczniów, przed i po przeprowadzeniu 15 zajęć muzykoterapii. Biorąc udział badaniu początkowym, dzieci wykonały test twórczości Urbana i Jellena w wersji A, a w badaniu końcowym – tenże test w wersji B. Tabela nr 1 stanowi zatem porównanie poziomu zdolności twórczych dzieci w wieku wczesnoszkolnym mierzonych TCT – DP w wersji A i B.

Tabela nr 1

Imię dziecka	Badanie początkowe- Wersja A	Poznawcze wskaźniki twórczości		Osobowościowe wskaźniki twórczości		
	Badanie końcowe- Wersja B	Myślenie dywer- gencyjne	Kompe- tencje ogólne	Zaanga- żowanie zadaniowe	Motywy sprzyjające twórczości	Tolerancja wielo- znaczności
Nikoll	A	11	11	10	0	1
	B	11	4	6	0	5
Kacper	A	13	11	10	6	12
	B	14	10	8	7	10
Oliwia	A	19	8	13	6	9
	B	18	11	15	7	7
Zuzanna	A	5	4	5	0	0
	B	9	4	8	2	3
Jan	A	10	9	7	6	6
	B	11	10	9	6	5
Monika	A	8	5	6	0	2
	B	12	5	10	1	3
Anita	A	11	6	11	0	0
	B	12	6	11	0	1
Patryk	A	12	11	9	6	6
	B	17	11	14	8	8
Dawid N.	A	13	11	10	7	7
	B	16	11	10	9	18
Dawid A.	A	12	11	9	5	5
	B	13	11	10	8	8
Dominika	A	9	7	7	3	2
	B	5	4	5	0	0
Paulina	A	9	4	7	1	6
	B	12	5	10	0	2

Podsumowując można stwierdzić, że poziom zdolności twórczych:

a) w zakresie funkcji poznawczych:

- Myślenie dywergencyjne – płynność, giętkość, oryginalność i elaboracja,

Podwyższył się	Obniżył się	Nie zmienił się
9 os. 5 ch/ 4 dz	2 os. 2 dz	1 os. 1 dz

- Kompetencje ogólne – myślenie logiczne oraz zdolność do analizy i syntezy,

Podwyższył się	Obniżył się	Nie zmienił się
4 os. 1 ch/ 3 dz	2 os. 1 ch/ 1 dz	6 os. 3 ch/ 3 dz

b) w zakresie predyspozycji osobowościowych

- Zaangażowanie zadaniowe – zdolność koncentracji, wytrwałość i selektywność,

Podwyższył się	Obniżył się	Nie zmienił się
8 os. 3 ch/ 5 dz	2 os. 1ch/ 1 dz	2 os. 1ch/ 1 dz

- Motywy sprzyjające twórczości – potrzeba nowości, ciekawość, gotowość do zabawy,

Podwyższył się	Obniżył się	Nie zmienił się
8 os. 4 ch/ 4 dz	2 os. 2 dz	2 os. 1 ch/ 1 dz

- Tolerancja wieloznaczności – otwartość na doświadczenia, gotowość to zabawy i do podejmowania ryzyka oraz nonkonformizm,

Podwyższył się	Obniżył się	Nie zmienił się
6 os. 2 ch/ 4 dz	6 os. 3ch/ 3 dz	-

Z powyższych danych wynika, iż systematycznie prowadzona grupowa muzykoterapia z elementami rytmiki niewątpliwie ma pozytywny wpływ na rozwój twórczości dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Jednakże nie był to jedyny cel, jaki osiągnęłam, przeprowadzając badanie wśród uczniów klas I – III szkoły podstawowej. Otóż zajęcia muzykoterapii, podczas których wykorzystywałam takie formy aktywności muzycznej jak: śpiew, grę na instrumentach, zabawy muzyczno – ruchowe, improwizacje – ruchowe, instrumentalne, głosowe, słuchanie muzyki, inscenizacje, elementy treningu twórczości oraz techniki relaksacyjne, nie tylko bardzo podobały się dzieciom, lecz również wpłynęły na:

- ułatwienie nawiązywania nowych kontaktów interpersonalnych i podtrzymywania już istniejących,
- poprawę komunikacji i integrację grupy,
- rozwijanie dyspozycji twórczych poprzez uczestnictwo w różnych formach improwizacji muzycznej,
- rozwijanie wrażliwości estetycznej,
- rozwijanie wyobraźni,
- rozwijanie zainteresowań, zwłaszcza muzycznych,
- uwrażliwienie kulturowe – poszerzenie zainteresowań muzycznych wzbogacone innymi formami sztuki,
- nauczenie wspomaganych muzyką form rekreacji – zarówno aktywności jak i relaksu,
- stymulację rozwoju psychoruchowego,
- zmianę nieprawidłowych zachowań psychofizycznych – redukcję zmęczenia i zachęcenie do ruchu przy muzyce,

- ukazywanie pozytywnych wzorów osobowościowych,
- zaspokajanie naturalnej potrzeby ruchu,
- usprawnianie pracy i nauki,
- usuwanie lub łagodzenie napięć emocjonalnych mogących przeradzać się w sytuacje konfliktowe w stosunkach międzyludzkich,
- dostarczenie atrakcyjnej formy spędzania wolnego czasu (światlicowego), zapewnienie dzieciom właściwej rozrywki, zabawy.

Poniżej zaprezentowano przykładowe rysunki dzieci, przed i po przeprowadzeniu zajęć muzykoterapii.

Literatura:

1. Kloppel R., Vliex S., „Rytmika w wychowaniu i terapii. Rozpoznawanie i korygowanie zaburzeń zachowania u dzieci”, Warszawa 1995.
2. Lato R.: Nowatorskie rozwiązania metodyczne w muzykoterapii dzieci, [w:] L. Kataryńczuk – Mania (red.): Innowacje pedagogiczne w edukacji muzycznej dzieci i młodzieży, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. T. Kotarbińskiego, Zielona Góra 2000.
3. Lewandowska K.: Muzykoterapia dziecięca. Zbiór rozpraw z psychologii muzycznej dziecka i muzykoterapii dziecięcej, Gdańsk 1996.
4. Matczak A., Jaworska A., Stańczyk J., Podręcznik TCT – DP, Rysunkowy Test Twórczego Myślenia K. K Urbana i H.G Jellena, Pracownia testów psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2000.
5. Natanson T.: Wstęp do nauki o muzykoterapii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1979.
6. Pilch T., Bauman T.: Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001.
7. Smoczyńska – Nachtman U.: Muzyka dla dzieci. Umuzycznianie według koncepcji C. Orffa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne WSiP, Warszawa 1992.